

*Перспективи розвитку України
у контексті військових реалій*

УДК 373.3.016

Голубовська І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир;

Кравчук А. В.,

студентка ННІ педагогіки

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир

**«ЧИТАННЯ – ЦЕ ВІКОНЦЕ В СВІТ»: ТВОРИ ВАСИЛЯ
СУХОМЛИНСЬКОГО В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Наукова, методична, літературна, публіцистична спадщина Василя Сухомлинського – видатного педагога, філософа-гуманіста, письменника, отримала заслужене визнання як в Україні, так і в інших країнах світу. Багатоманітний набуток автора «Ста порад учителеві» (і науковий, і художній, і публіцистичний), з одного боку, втілює в собі глибоке осмислення духовного досвіду попередніх поколінь, а з другого, – на диво актуально звучить у сучасному мультикультурному світі, суголосно ідеям новітньої епохи. Вважаємо важливим той факт, що і в Новій українській школі діти мають можливість вивчати авторські казки, притчі та оповідання Василя Сухомлинського на уроках літературного читання.

Вплив художнього слова на виховання дітей в педагогічній практиці В. О. Сухомлинського досліджували О. Барнич, Г. Белан, І. Бикова, О. Бондаренко, О. Мартинюк, О. Прикметна, О. Савченко, В. Сиротенко, О. Сухомлинська, О. Юстенюк, С. Федотенко та ін.

Г. Белан називає художні тексти видатного педагога інструментом мудрого, прихованого впливу на формування внутрішнього світу особистості. На думку дослідниці, мініатюри В. О. Сухомлинського є майстерними зразками художньої

Перспективи розвитку України у контексті військових реалій

літератури для дітей, які водночас несуть надзвичайний виховний і повчальний потенціал [1, с. 32]. В. Сиротенко та О. Бондаренко переконані в тому, що В. Сухомлинський уловив потенційні можливості художнього слова, якому підвладні можливості, недоступні жодному іншому виду словесної діяльності [4, с. 139]. Гадаємо, що особливо виразно ці особливості таланту Василя Олександровича відобразилися в його набутку для дітей.

Мета статті – розглянути літературну творчість Василя Сухомлинського для дітей у площині реалізації в ній моральної проблематики.

У чинних підручниках із літературного читання для третіх-четвертих класів початкової школи твори Василя Сухомлинського представлені широко.

Трьокласникам пропонуються для вивчення такі тексти:

– підручник Олександри Савченко [2] – «Спляча книга» (с. 34), «Сонячний день узимку» (с. 61), «Красиві слова і красиві діла» (с. 133), «Співуча пір'їнка» (155);

– підручник Марії Чабайовської, Наталії Омельченко, Віри Синільник – «Я хочу сказати своє слово» (с. 20), «Яблуко в осінньому саду» (с. 39), «Як дзвенять сніжинки» (с. 27);

– підручник Алла Савчук – «Аби швидше почути дзвоник» (с. 7);

– підручник Марія Чумарної – «Краплина роси» (с. 8), «Крила матері» (с. 144);

– підручник Оксани Вашуленко – «Що найтяжче журавлям» (с. 10), «Спляча книга» (с. 24);

– підручник Ганни Остапенко «Три рожеві яблука» (ч. 2, с. 60).

Учні четвертого класу можуть ознайомитися з такими текстами Василя Сухомлинського:

– підручник Олександри Савченко та Ірини Красуцької [3] – «Не забувай про джерело» (с. 90);

– підручник Ганни Остапенко, Ольги Волощенко, Олександри Козак – «Бо я – людина» (ч. 1, с. 114), «Мокра та суха сорочка» (ч. 2, с. 89);

Перспективи розвитку України у контексті військових реалій

– підручник Марії Чабайовської, Наталія Омельченко, Світлани Кожушко – «Навіть квіти з сорому почервоніли» (с. 110), «Конвалія під вікном» (с. 112), «Краса. Натхнення. Радість і таємниця» (с. 123);

– підручник Алла Савчук – «Ластівки прощаються з рідним краєм» (с. 15), «Тато з мамою посварились» (с. 69);

– підручник Марії Чумарної – «Як дзвенять сніжинки» (с. 80).

Усі названі тексти Василя Сухомлинського вміщені в різні розділи відповідного проблемно-тематичного спрямування. Доцільність включення цих творів до того чи того розділу спрямовує вчителя на здійснення аналітико-пошукової роботи в необхідному напрямку. Так, у підручнику О. Савченко для 3 класу притча «Спляча книга» ввійшла до розділу «Без слова немає мови, а без мови – книги...»; у даному розділі авторка розповідає дітям про походження й розвиток мови, про виникнення письма та історію книгодрукування.

До розділу «Все добре переймай, а недобре – виправляй...» названого підручника ввійшло оповідання «Красиві слова і красиві діла» [2, с. 133]. В експозиції автор показує читачам маленьку хатину в полі, збудовану саме для того, щоб люди могли сховатися в ній від негоди. І ось трьом хлопчикам, які гуляли в лісі, хатинка стала у пригоді, бо прихистила їх у дощ. Невипадково автор наголошує на тому, що діти самі рятуються в цьому крихітному будиночку, і жодних зусиль до будівництва хижки вони, ясна річ, не доклали.

Перед дітьми з'являється невідомий хлопчик, товариш по нещастю. Ми бачимо героя очима нових друзів: «Незнайомий. Мабуть, з іншого села» [2, с. 133]. Виразна парцеляція підкреслює реакцію друзів на непроханого гостя, якого вони детально розглядають. Добряче роздивившись мокрого, як хлющ, бідолаху двоє хлопців починають змагатися в марнослов'ї, нібито намагаючись через красиві словесні конструкції висловити візитерові своє співчуття. Насправді в такій ситуації їх репліки звучать украй фальшиво, оскільки змоклому хлопчикові потрібен

Перспективи розвитку України у контексті військових реалій

сухий одяг, а не конкурс риторів. І лише третій герой мовчки віддав гостеві суху сорочку.

Ідея твору, як часто в Сухомлинського, чітко сформульована в останньому реченні: «Гарні не красиві слова. Гарні – красиві діла» [2, с. 133]. Учні мають пояснити думку автора. Чи красиві слова – це погано? Чи означає це, що Сухомлинський був проти красивих слів? Чому слова мають підкріплюватися реальною справою? Чи справді перші два хлопчики співчували гостю? Чому третій хлопчик не сказав жодного слова? Чи задумувалися хлопчики над тим, що будиночок, який врятував їх від зливи, зробили незнайомі добрі люди? Для чого ці люди побудували хатину? Чи поставилися хлопці до чужої роботи із вдячністю?

За своїми жанровими особливостями це оповідання близьке до притчі, оскільки має виразне дидактичне спрямування, зміст максимально спрямований на втілення ідейного задуму. Також тут наявна певна неконкретність в розповіді: відсутня географічна та часова прив'язка, не названі імена й вік персонажів, немає деталей портрету, інтер'єру тощо.

У підручнику Савченко і Красуцької (4 кл.) представлена бувальщина «Не забувай про джерело». Діти знайомляться із жанровим різновидом короткого усного оповідання про нібито істинні події. Назва твору багатопланова, адже це й чиста, прозора вода, і незатьмарене лихими вчинками сумління, і пам'ять про свій рід і коріння. Тож у вступному слові вчитель може обговорити з учнями символіку назви оповідання; звернути увагу на моральний аспект проблеми; з'ясувати, як лінощі й байдужість нівечать природу і спотворюють людську душу.

Варто звернути увагу учнів і на промовисте прізвисько горе-персонажів – Неприкаяні. Так називають людей, які не можуть знайти собі місце, притулок, заняття; це люди без духовного стрижня. І вуличне наймення недолугої родини, через яку зник старовинний козацький ставок, явно не випадкове. Письменник виразно показує, як легко зійти з праведної дороги, адже поведінка ледарів Неприкаяних занадто швидко стала

Перспективи розвитку України у контексті військових реалій

прикладом для односельців, і ось на місці глибокого ставка утворився пустир.

Крім того, разом з учнями можна згадати славу історію українських козаків, зокрема національно-визвольну війну під керівництвом Богдана Хмельницького, битву під Жовтими Водами. Учитель має наголосити на тому, що козаки глибоко шанували пам'ять про своїх загиблих побратимів. Діти самостійно роблять висновок про особливий цинізм спочатку Неприкаяних, а згодом й односельців, котрі виявилися не гідними нащадками своїх пращурів.

Можна поговорити з учнями про історичні пам'ятки, які шанують їх земляки; про славетних українських діячів – гордість нашої держави; нарешті, про кращих представників їх роду, якими заслужено пишається сім'я. Діти мають звернути увагу на те, що назва твору («Не забувай про джерело») й останнє речення («Напившись води, не забувайте про джерело, з якого воно витікає» [3, с. 92]) практично співпадають, і це не випадково. Така кільцева структура красномовно акцентує на провідній думці твору. І якщо в назві автор звертається до когось одного, обраного (це підкреслюється формою другої особи однини дієслова в наказовому способі) й наголошує безпосередньо на самій дії, то вже остання фраза в оповіданні – це звернення до масового читача, і звернення розгорнуте й поширене: нас-бо закликають не просто пам'ятати про джерело, а нагадують й про обставини дії, адже джерелом ми вже скористалися, і воно заслуговує на шанобливе до себе ставлення.

У багатьох творах В. Сухомлинський порушує питання сенсу людського існування. Так, філософська притча «Який слід повинна залишити людина на землі?» наочно показує, до чого може призвести бездумне животіння байдужої людини. Учні повинні зрозуміти, що «слід» – не лише матеріально виражений відбиток, а це ті вчинки, хороші й не дуже, які ми робимо протягом всього життя. І тільки та людина, котра виховує в собі найкращі якості й думає про інших, може залишити по собі слід, вагомий та помітний для нащадків.

Перспективи розвитку України у контексті військових реалій

Василь Сухомлинський справедливо вважав читання віконцем, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе [5, с. 347]. Художні твори письменника спонукають дітей усебічно розвиватися, формувати їх творчі здібності, збагачувати знання про навколишній світ, відносини в суспільстві, здійснювати систематичне моральне виховання.

Список використаних джерел:

1. Белан Г. В. Філософія для дітей В. О. Сухомлинського в світовому освітньому просторі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 5. С. 31–36.
2. Савченко О. Українська мова та читання : підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 ч.). Київ : Оріон, 2020. Ч. 2. 160 с.
3. Савченко О., Красуцька І. Українська мова та читання : підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 ч.). Київ : Оріон, 2021. Ч. 2. 160 с.
4. Сиротенко В., Бондаренко О. Вивчення творчості В.Сухомлинського на уроках літературного читання в початковій школі. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти*. 2019. Вип. 9. С. 138–150.
5. Сухомлинський В. О. Вибр. твори : в 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 5. 638 с.